

МИХАЈЛО ПАНТИЋ

ЈЕДАН ПОГЛЕД НА САВРЕМЕНУ СРПСКУ ПОЕЗИЈУ

У Србији се сваког дана, осим недељом, отвори експозитура неке банке, какав нови тржни центар или супермаркет, а, такође, сваког дана, укључујући и недељу, јер „поезија је недеља”, како је говорио стари филозоф, изађе и по једна књига песама. (Ех, да је само једна!) И док прва чињеница снажно утиче на наш општи живот, последицу друге врло тешко је докучити. Утолико боље за поезију. Она је најсугестивнија када је чист, надинтересни говор, када се од ње ништа не очекује, када јој се ништа не узима или додаје.

Податак да у Србији годишње буде објављено неколико стотина нових песничких књига, а да тек једна или две наиђу на нешто чујнији одјек у широј јавности сасвим довољно говори о стању савремене српске културне и књижевне сцене. Поезија и песници постоје на њеном рубу и инвентивно, чак супериорно користе ту позицију: не подлежу захтевима и притисцима тржишта, јер се књиге поезије не продају па песници пишу шта хоће, колико хоће и како хоће, не осећајући ни потребу ни обавезу да се прилагоде медијском распореду звезда или било којој другој врсти неестетског очекивања.

А и зашто би!?

Па, даље... Рекло би се да у данашњој српској култури, укључујући и поезију, постоји низ међусобно удаљених поетичких, естетских и идеологемских подсистема. Ти подсистеми егзистирају сваки за себе, развијајући посебне механизме функционисања, без превише интересовања шта се збива другде, „ту, одмах поред нас”. Уверио сам се у то учествујући у више наврата у раду сваковрсних интердисциплинарних жирија и комисија: сликари

не знају превише о преводиоцима, прозаисти готово ништа о опери или балету, позоришни људи о архитектури, музичари о драматургији, филмски радници о збиркама песама (уколико их сами нису написали), а свако, сасвим природно и очекивано, мисли да је његова струка најважнија. Али, да прича буде цела лепа, ни сами песници не знају много о својим колегама по перу, о другим песницима!

Како год, данашња српска поезија развила је врло богату, разуђену инфраструктуру. Њоме се баве и због ње постоје специјализовани издавачи, културне установе, жирији многобројних награда, академска и текућа књижевна критика, периодика, фестивали и манифестације, факултети и друге научне или педагошке установе, институти и библиотеке, невладине организације... Сви они на овај или онај начин „троше” поезију, што је облик невидљиве, и утолико делатније културне нужности: поезија је одувек па и данас – само се то данас мање опажа! – повлашћен, традицијом установљен облик и естетизована последица човековог настојања да дубље зађе у смисао света. Или, уколико тог смисла нема, да га измисли, пронађе, открије, порекне и поново успостави. Поезија је, неспорно, репрезентативна симболичка форма, она је срж сваке уметности, не само књижевности. А то што је нема у медијима, што се о њој говори хиљаду пута мање него о повређеном колелу неког фудбалера или о скупштинском испаду неког естрадизованог политичара (узгред, и они пишу „песме”!), не би требало никога да брине. Јер је разлог писања песама и миленијумског постојања поезије много сложенији од наруцбе профане свакодневице, и сасвим је на другој страни од ње: – да би се тај разлог препознао и усвојио као битан и за живот појединца и за живот језичке и културне заједнице потребно је много безинтересног труда, нешто памети и образовања, као год и мало добре воље и љубави. А данашњи свет, не само наш, не дејствује по тим принципима, напротив. Што за саму поезију не значи ништа. Она има времена и она нас чека. И кад-тад ће нас и дочекати.

Средиште објављивања српске поезије више није (само) Београд. Напротив, судећи према збивањима на том за културу пресудно важном, али тржишно потпуно неатрактивном подручју, последњих година најзанимљивији песнички наслови излазе у Краљеву, Чачку, Вршцу или Панчеву таман колико и у Београду или Новом Саду. Са сумраком некадашњих државно надгледаних и дотираних издавача пуну иницијативу преузеле су мале издавачке куће, тако да част савремене српске поезије данас пре свих бране „Повеља” из Краљева, а потом и вршачки „КОВ” или чачански „Градац”. Наравно, не треба сметнути с ума да поезију објављују

и како-тако очувани реномирани и новији издавачи из престо-нице, а када томе додамо и узорно уређиване едиције „Арахна”, „Трећи трг” и „4X” часописа *Поезија* (Београд), „Најбоља” (Панчево) и „Панонска светла” (Нови Сад), излази, на срећу, да је у српској култури поезији добро и да се барем ту зна ред.

Све то у размахнутом издавачком хаосу, у којем сви све објављују, „без мере” и постојанијих критеријума, класику и секундарне књижевне сировине, често на једном месту и често у истој опреми, делује прилично охрабрујуће. Свестан могућности старе заблуде да нам се оно у шта тренутно гледамо чини важнијим од свега осталог, стално понављам, на основу читања песничких књига које ми готово свакоднево стижу на сто, да квалитет савремене српске поезије вишеструко надмашује интересовање за њу. Зашто је трећеразредни роман са неком „актуелном” темом привлачнији ширим читалачким круговима и, посебно, издавачима, од најбоље и најинвентивније збирке песама, то је тешко и, можда, неодговорљиво питање са, чини ми се, далекосежним општекултурним импликацијама. Медијска површност, у којој лажне атракције и нагомилане „информације” укидају ауторитет сваког знања, на неки начин се преселила и у роман: слутим да су гутачи предебелих празњикавих књига исти они пасионирани гледаоци бесконачних телевизијских серија и риалитија, а такви су, нажалост, већина. Поезија остаје азил за друкчије и преосетљиве.

Ипак, поезији то ни најмање не смета. Нигде толико разноликости, толико интонативно и обликовно различитих погледа на свет као у савременом српском песништву. С једне стране рекло би се да превагу односи конструктивно надограђивање традиције, с друге да је дух експеримента и авангарде непосустало жив, с треће да текућа стварност намеће потребу песницима да буду актуелни и ангажовани, с четврте да се поезија креће само у свом изолованом језичком свету, с пете... и тако редом, до сто и назад. Колико добрих песника и њихових стихова, толико и могућих, естетизованих, индивидуалних пројекција, важних за људски живот; давно је минуло време песничких школа или доминације манифестно формулисаних поетика. Како год, претпостављени читалац савремене српске поезије, а таквих, судећи према тиражима књига, нема ни колико за два-три авиона, сразмерно брзо и лако ће, уколико има жеље, однегованог укуса, времена и знања (што су захтевни критеријуми), доћи на своје, и пронаћи нешто за себе. Уколико не нађе, требало би да се забрине, јер онда случај није до песама, него до њега.

Савремена српска песничка сцена разнолика је, изобилна и једва критички обухватна. Изостанак помнијег ширег инте-

ресовања за актуелни песнички рад (осим у неколико случајева), ни на који начин не утиче на дубинске језичке и поетичке трансформације данашње српске поезије. Изван медијске буке, тржишног притиска и нове, све израженије идеологизације књижевнога говора, чему не одолевају роман и драма, поезија (додајем: и прича) опстају, и остају, упркос томе што и саме подлежу идеологемским искушењима, превасходни простор једва чујног дијалога преосетљивог појединца и света културе (и у синхронијском и у дијахонијском смислу). Поезија и прича се, „капиларним путем”, као нека врста тајног знања, ипак шире међу преосталим ретким заинтересованим читаоцима (додајем: и критичарима), што је, ма откуд да се гледа, од прворазредног значаја за очување супстанцијалности укупне књижевне имагинације и, посредно, препознатљивости и квалитета националне културе.

Данашња српска поезија је разнострана, хита у свим могућим правцима. На тренутке је привидно самодоволна, на тренутке неумесно политизована, са различитим предзнацима, понекад и какофонична; традиционалистички блок, у којем има изванредних песника, прилично је компактан, можда опет више према политичком него према поетичком критеријуму; делатни су и трансавангардисти, песници игривијег, неконвенционалнијег приступа језику. Но, узето и овако и онако, поезију суштински не дотиче то што је јавно прећутана па и потцењена. Некада су песници, или барем верујемо да јесу, апеловали на појединачну и националну свест, мање је важно што их је читао процентуално занемарљиво мали, али зато елитни део популације. Данас тај апел, углавном, личи на карикатуру, на „бунцање” оних који и даље, на супрот преовлађујућим приликама, верују у *моћ деловања речима* и то симболичког, врло *посредног* деловања. Поезија, генерално узев, (п)остаје мала, психотерапеутска активност, језички материјализована потреба за самоисповедањем у цивилизацији у којој сви говоре али више нико никог не слуша. Сви гледају телевизију, ту магичну контраиндикацију сваког индивидуалитета, немоли оног песничког.

Збирно посматрано, у савременој српској поезији подједнако су активни и доајени, и дебитанти, и они између. И ништа не мења на ствари што поезија све једнако стоји мимо пажње аудиторијума. Ко зна, можда не би ваљало када би друкчије било, јер овако, она чува своју есенцијалност, не подаје се будзашто буци и површности нашег доба. Што не значи да је изван живота, изван свакидашњице. Напротив, рекло би се да никада није била ближа свакодневици него што је данас. Али, за разлику од остатка књижевности, поезија се својих узвишених настојања никако

не одриче. То се може видети и у најбољем и највитаљнијем одељку савремене продукције, наравно, под условом да уопште желите да у њу гледате. А онај ко жели – узмите за пример мој случај! – сигурно долази на своје. Добро је што су нам дојени у доброј кондицији, добро је што готово сваке године има занимљивих дебитаната, добро је и то што доказани песници, са претежитим делом пређеног пута иза себе, истрајно верују да су неочекиваности и изненађења у језику (макар у њему!) и даље могућа. По одавно установљеном, редовно креативном обичају, из српске поезије стално стижу добре вести: продукција је обилна, разноврсна и сразмерно високог изражајног стандарда, а генерацијска, поетичка и идеологемска дивергентност се некако унапред подразумева. И као што је у свету песništва такође неминовно, изузетних остварења нема превише. Да их има, не би била изузетна. Дабогме, тоне штампаног материјала које би хтеле да понесу име „најузвишеније од свих уметности” напосто не треба узимати у обзир.

Све у свему: када погледамо однос поезије према остатку књижевности или према ономе што би хтелo да се представља као књижевност, а што заправо „глуми” ту уметност, лако ћемо уочити да је маргинализованост песничке речи знак њене најдубље надмоћи, последица одбијања да се укључи у помаму времена, и да при том пева само о суштинама које се ни на који начин не могу подвести под логику корпоративног, прагматичног света, не могу се капитализовати. Тржиште је, коначно, оставило поезију на миру, а ни политика се у њој не котира бог-зна-колико високо, тако да поезија (ах, најзад!) може да буде оно што суштински јесте: мала лична религија, мантра за пуноћу, за интензитет (само)осећања и (само)разумевања. Можда то некоме личи на аутистичан нарцизам, може се и тако гледати, али у основи, поезија је кристализовани дух, стога она има прече право у нашем настојању да доконамо шта је бит књижевности данас. Строго узев, поезија је и у нашем добу оно што је одувек била: мисао у најбољем стању, дух који еманира бит бића, најподеснији, језички надахнут начин да се, како би рекао стари филозоф, „егзистенција обзнани мишљењу”, праћеном одговарајућим осећањима, без којих нема ниједне јединцате стварне људске реакције.

Од стиха до стиха.

Одласком најзначајнијих и значајних српских песника у последњој деценији прошлог и првој деценији новог века (Десанка Максимовић, Васко Попа, Оскар Давичо, Александар Ристовић, Бранислав Петровић, Иван В. Лалић, Јован Христић, Стеван Рачковић, Срба Митровић, Војислав Деспотов, Милош Комадина,

Раша Ливада, Вујица Решин Туцић, Новица Тадић, Миодраг Павловић...) у данашњој српској поезији успостављена је сасвим отворена, нехијерархична ситуација у којој трају процеси *митолојске реинтерпретације културе* (Борислав Радовић, Милосав Тешић), *непрестане ревијализације традиције* (Љубомир Симовић, Милован Данојлић, Матија Бећковић, Рајко Петров Ного, Стеван Тонтић, Милан Ненадић, Ђорђо Сладоје, Мирослав Цера Михаиловић) и *искушавања изражајних моћи језика* (од демонизма и неоавангарде до веризма и чистог лиризма: Милутин Петровић, Мирослав Максимовић, Душко Новаковић, Јован Зивлак, Слободан Зубановић, Владимир Копицл, Томислав Маринковић, Милан Ђорђевић, Небојша Васовић, Васа Павковић, Милован Марчетић, Никола Вујчић, Иван Негришорац, Александар Лукић, Драган Јовановић Данилов, Ласло Блашковић, Саша Радојчић, Војислав Карановић, Живорад Недељковић, Дејан Алексић, Гојко Божовић, до најмлађих). Евидентан је и раст женске поезије (Марија Шимоковић, Владислава Војновић, Јелена Ленголд, Снежана Минић, Гордана Ђилас, Ана Ристовић, Јасмина Топић, Драгана Младеновић и друге).

Поезија је обухватна уметност, она природно тежи да буде Све. Она је жив, стално трансформативан процес језика, акумулација и супстанцијализација времена (тог, опет ће стари филозоф, „субјективног, секундарног вида перцепције”), и колективног искуства (прошлости и садашњости, свести и подсвести, мита и историје, атавизма и цивилизације, емоције и разума). Ако нешто у њој на тренутак претеже, онда претеже вероватно заслужено, јер је дошао ред на такву мену. Не видим начин (прецизно речено: методолошки принцип) на основу ког би неком актуелном поетичком или тематском концепту савремене српске поезије требало дати предност: све је у игри и зависи једино од индивидуалног талента и степена успелости језичке реализације. Говорим из читалачког искуства, из коренске заинтересованости, из једва објашњиве склоности, и, посебно, из страсти, без које није могуће ни осетити ни разумети песничку уметност: истовремено и подједнако волим *свећу једносјавности* Стевана Раичковића и *лејрисничку мейасјазу* Војислава Деспотова. Онај ко у исти мах воли поезију Јована Дучића и Растка Петровића или Лазе Костића и Васка Попе разумеће о чему говорим. Потешкоће, праћене сталним апоријама, настају једино у тренутку када је потребно приступити почетним фазама канонизације савремених остварења. Ко ту погрешно процени, губи заувек. У то се свакодневно уверавам. Срећан сам што се у том колоплету у којем се није лако распознати млађи песници одлучују за

свој пут, и што их старе, наслеђене приче не оптерећују нити их обавезују.

Као синтеза језичке имагинације, знакова традиције, културе, историје, субјективне и колективне психологије, иманенције и трансценденције, а обликована и дата из разноликих, различито постављених и условљених перспектива индивидуалних стваралачких талената, савремена српска поезија сама је срж оног што настаје у данашњој српској књижевности, што индукује и сасвим опречне критичке погледе на њу, у зависности од генерацијске, поетичке и, на посебан начин, идеолошке позиције коју критичари заузимају. Савремена српска критика, у свим видовима, од академске до текуће (студије, монографије, панораме, антологије, часописи, новине, електронски медији), успева, на срећу, да испрати и вреднује готово целокупну релевантну продукцију, што је чини важним делом укупне књижевне сцене, упркос губитку стварног утицаја и пословичним и пословично стереотипним приговорима који јој се непрестано упућују.

Савремена српска поезија заправо је уметничка еквиваленција доба нове тескобе, у којем се тобожња слобода (слобода од чега, у односу на шта?) претворила у произвољност: створени привид могућности да чини шта хоће и како хоће увели су човека у лавиринт из ког нема излаза. Утолико расте значај најтише а најсугестивније језичке уметности, као самоискупљујуће мисаоне и језичке делатности, као најдубљег егзистенцијалног чина. Поезија можда више нема ни општи, ни церемонијални, ни друштвеноскритички значај, али не губи, већ постојано има и чува онај индивидуални, суштаствени. И толико је довољно. Више него довољно. Она је (за мене, а верујем и за друге пасиониране читаоце) и даље пресудно важан сензор наше свакидашњице. Читајте то што савремени песници пишу и боље ћете разумети епоху у којој живите.